Недалеко від лісу стояла хатка. В тій хаті жив чоловік Максим із сім’єю; було в нього четверо дітей, найстаршому хлопчикові Івасеві було десять літ.

Ліс був такий гарний, навіть зимою не здавався смутним, бо проміж чорнолісся було там чимало й сосон, а вони завжди веселять око тим вічнозеленим убранням!

Недалеко від Максимової хати була одна сосонка така-то вже хороша! Була вона не дуже велика, але й немаленька, саме мірненька та така зграбнесенька, круглесенька, зелені глиці аж сяють, а молоді пагонки, як свічечки, стремлять, прості та ясні.

Красує сосонка. Прийшла осінь смутна, прийшла зима люта, а сосонці байдуже! Сусідки її, берези та липки, стоять такі сумні та бідні, листячко з їх геть облетіло, а сосонка мовби ще кращою здається поміж смутних товаришок.

Отож і запишалась вона, каже берізкам та липкам:

— А що? Де ваші кучері гарні та рясні? Стоїте дерка чами! Ох, що то за хороша річ, як хто шляхетного роду! Нема в світі кращих, як ми, сосни! Ой світе мій, яка ж я гарна та велична!

Величається сосонка, аж тут прилетіла сорока. Сіла в неї на гілці та й каже:

— Че-че-че! Чекай, чекай!..

А чого чекати — не каже...

Тим часом сорока таки знала, що казала: вона, бачите, була на подвір’ї в дядька Максима й бачила, як Максим сани ладив; чула й те, як Максим говорив Івасеві, що поїде зрубає сосонку та повезе на продаж.

Так воно й сталося. Запріг Максим коня, під’їхав до тієї сосонки, зрубав її, бо вона була сама найпридатніша, та й повіз на торг.

І синок Івась упросився з ним (бо то не дуже далеко було). Одягся Івась, мати дала свої чоботи й онучки добрі; сидить Івась у санках, добре йому, і сосонку рукою придержує на ґринджолах. Нічого не знає сосонка, куди це її везуть, тільки гілочками стріпує, як підскочать де санки дорогою.

Приїхали в город і стали там, де й інші люди стояли з ялинками та з сосонками; багато там їх, тих деревців було, бо то саме Різдвяні святки були (якраз проти Нового року). Багатші пани купували ті зелені деревця, щоб становити їх у хаті та вбирати на втіху дітям. Чи то ж не втіха справді? Тут зима біла, все снігом укрите, а тут тобі зелене деревце стоїть у хаті, убрате та освічене — зеленіє...

Еге ж! Ото з такою думкою, щоб купити деревце, підійшла й до нашої сосонки якась-то підстаркувата жінка, либонь, нянька, з двома паненятами. Щебечуть дітки; а нянька тільки глянула на господаря та й гукає:

— Чи се ви, куме Максиме?

— Та я ж, — каже Максим.

От розговорилася нянька та зараз і сосонку купила. Сказала потім везти деревце до її панів. Приїхали. Сосонку внесли в горниці, а Максим заїхав у двір. Нянька, бачите, закликала Максима в кухню, трохи погрітися, чаєм його заходилась приймати. Бо хоч вона вже й городянка була, та колись у сусідньому селі жила, так ото й кумою була Максимові.

Таки ж не подоба цуратися! Приймала нянька, як могла: Івасеві дуже доброго бублика дала.

Поснідали трохи. Тоді Максим, подякувавши за хліб та сіль, подався в город деякі справи справляти. А хлопця свого Івася в куми зоставив.

Коли вже надвечір приходить Максим та й журиться:

— Все, — каже, — справив, купив, що треба було, а тільки з чобітками лихо: ще перед святками дав шити, а вони й досі не пошиті! Сказав швець, на завтра будуть нехибно готові; та чи то ж не досада — завтра знов по їх приїздить? Хотілось би на Новий рік дома побути!

Нянька й почала вмовляти Максима, що вона попросить панів, щоб позволили йому переночувати у їх у дворі.

— Вам, куме, — каже нянька, — вигідніше так буде. А Івасеві ж то яка втіха буде! Я попрошу панів, щоб пустили його в горниці подивитись на сосонку, — сьогодні ж вбиратимуть.

Зосталися наші. Сидить Івась та й думає: "Як там вони ту сосонку вбиратимуть? Що то за диво таке буде!.."

Аж і справді "диво" предивне побачив Івась! Як повела його ввечері нянька в покої, та як став він на порозі тієї панської світлиці, та як глянув він на ту сосонку, то аж оторопів!

Світе мій ясний! Івась навіть не пізнав своєї сосонки! Вся вона сяє свічечками, ліхтариками, все гілля обчіпляне яблучками, якимись цяцьками, червоними, синіми, золотими, аж у очах мигтить! Під сосною, на примості, стоять ляльки, коники, щось таке ще... А ось кругом сосонки почали ходить такі дивні діти — чи, може, то живі ляльки? Такі гарні, кучеряві, так штучно повбирані... Що се таке?.. Чи сниться, чи справді діється?..

А сосонка стоїть, сяє — як зоря в небі! Ну, й тішилася ж вона!

— От, — каже, — моє щастя прийшло! Я таки знала, що не проста доля мені судилася!.. Боже, як же гарно, як любо! Як усі вихваляють! От коли б то липки побачили!

Та недовго втішалася гарна сосонка: ще свічечки не догоріли доостатку, а вже їх погасили (боялися, щоб не було чадно, як почнуть куріти недогарки). Далі почали здіймати із сосонки й покраси. Все, все поздіймали ласощі, цяцьки, забавки!.. Зосталося тільки те, чого не зауважили або щось нікому не потрібне більше: якісь ланцюжки з паперу та деякі дрібниці...

Стоїть сосонка, розібрана, темна, дивується, ради собі не дасть: що се таке?.. Її розібрали? За неї зовсім не дбають?!

Се була правда — за неї ніхто більше не дбав. Всі зайнялися тими лакоминками та цяцьками, що здіймано з неї. Все те було поділено поміж дітьми. Навіть Івась добув, з ласки няньчиної та малої панночки, кілька золотих горіхів, червоних яблучок, цукерків у кошику маленькому, солодкого коника і паперову золоту рибку! Боже мій, чи то ж не втіха?

Аж уночі снилось Івасеві те свято та осяяна сосонка — все те диво, що він бачив.

Другого дня вийшов Івась на подвір’я до батька, а батько вже коня запряга. Бачить Івась — виволокли слуги з будинку сосонку й кинули її надворі, біля дровітні; сказали, що вдень багато гостей буде, то не потрібно, щоб таке чепірадло в світлиці стояло. Лежить бідна сосонка, розчепіривши те обдерте гілля... Вчора вона була така велична, а тепер?.. Глянув Івась та аж йому шкода стало. Не знав він того, що й з людьми часто так буває!

Дивився, дивився Івась та й заманулось йому взяти додому тую сосонку; на ній пак були ще недогарки, стреміло кілька золотеньких цяцьок, обривків ланцюжків паперових. "Можна дома показати, а як ще те почіпляти, що пани дали, ото-то здивуються наші! — думає Івась. — Куди пак! Яблучка та золоті горіхи на сосні — аж п’ять, — чи в хуторі таке бачили?"

Спитали в двірника, чи не можна б узяти сосонку?

— Та можна, — каже, — нащо вона тепер здалась? Тепер вона нікуди не година!

Як то було сосонці слухати отаке?!

Поїхали наші, повезли сосонку до свого двора. От уже й до лісу під’їхали; всі дерева так дивуються: що се таке зі сосною сталося? Стовбурець управлений в перехрестя, на вершку золота звізда стремить!..

— Подивіться, — каже берізка, — які на ній ланцюжки рожеві!

— Ет, — цвірінькнув снігирчик, — не хотів би я й ланцюжків, хоч би й рожевих! Нема в світі кращого, як воля!

Приїхали наші, втягли сосонку в хату. Гомін такий знявся! Івась розповідає, показує цяцьки, діти всі щебечуть, дивуються!.. А ввечері Івась таки почепив на сосонку все, що мав, ще й недогарків кілька позосталих запалив. От так утіха була малим.

Та не довго й тут була шана сосонці: через день діти витягли її на двір і поставили її коло порога. Нічогісінько вже на ній не було!.. Єдину втіху мала вона в тім, що розповідала горобчикам, які сідали їй на гілочки, яка то їй честь була у панів того вечора!..

А згодом побачила сосонка, що стала вона сохнути, жовкнути...

Одного дня Іван і каже батькові:

— Тату, порубайте вже сосну на дрова, бо вже вона пожовкла!

А батько одказує:

— Нащо її рубати! Краще я поставлю її замість віхи, отам, на дорозі, бо тепер раз у раз метелиця дорогу замітає; вже нащо я дорогу знаю, і то вчора блудив. Нехай хоч сосонка для прикмети на дорозі стоїть.

Поставили сосонку на полі, при дорозі. Стоїть вона, людям дорогу показує.

Одного разу їде Івась у санках з батьком та й каже їй:

— Бувай здорова, сосонко! Уже я з дому від'їжджаю! Прощавай!

"Що се таке? Чого він прощається?" — дума сосонка.

А воно й справді те було, що Івась від'їжджав. Приїхала якось до них Максимова кума, ота нянька, та й почала казать, що її пани шукають хлопця до послуги в горницях і що добре було б віддати в ту службу Івася; намовляла, що він собі одежі й грошенят заслужить та й в люди потроху вийде. Як почала вмовлять, то й одвезли ото Івася, за яким часом, на службу до панів.

Та щось не дуже-то йому на тій службі повелося. Не сподобалось йому... Перше всього ймення йому перемінено: був він Івась, а то став уже "Ванька"; потім дали йому таку вузьку та тісну одежину, посадили в прихожій, а часом пошлють куди. Туряють39 Івася пани, штурхають у потилицю слуги. Одно слово, за попихача в усіх. Одного разу старший

слуга так побив Івася за якісь панові чоботи, що Івась довго плакав... А другого разу горнична за ножі набила...

— Ні, годі сього! — зважив сам собі Івась і задумав утекти. Була масниця, був у панів великий бенкет; в будинку знявся такий шарварок, що ніхто й не зауважив, як зник Івась. Огледілися потім: "Де Ванька? Покличте Ваньку!" А "Ваньки" вже й сліду нема — за містом уже!

Іде Івась: уже він далеченько в полі опинився, вже не боїться, що ось-ось наженуть!.. І так йому любо, що то він на волі, навіть не холодно здається, дарма що й сніжок іде. Просторо так навкруги, повітря таке чисте, та біло, біло так усюди!..

Але ж от погано, починає смеркати, та й сніг дедалі більший та більший віє, та ще й вітер його крутить, аж іти тяжко. Мете... Ох, Боже мій, та де ж вона та дорога? Лишенько! Збився Івашко з дороги! Кидається він то в той, то в той бік, сльози рвуться з очей, бо нічого не вдіє! Не знає вже, де він і що... Може, воно недалеко від дому, а може, — зовсім не туди він іде, куди слід! "Боже мій! — плаче Івась, — що ж се зі мною буде? Замерзну я в полі!" (А вже й так ноги дуже померзли!) Плаче бідний Івась, крізь завірюху нічого перед собою не бачe. Коли се дивиться — щось мріє... Перше злякався, думав, що вовк; коли ні: то дерево... Боже мій, та се ж та сосонка, що батько Івасів поставив; он і друга віха!..40 Зрадів Івась, де в нього й сила знов узялася. Бреде через замети. О, тепер він вже знає, куди йому держать! Тепер він доб’ється додому.

Добився! Ось і хата його. Дома ще не сплять, у хаті світиться — вечеряють, либонь. Підійшов Івась під двері, боїться й у хату йти, щоб не сварили, що втік. Почула мати:

— Цитьте, — каже, — діти, мовби щось плаче, чи що!

— Та то вітер у комені, — каже батько.

— Та ні, бо таки не вітер...

Коли відчинили двері, аж то Івась у сінях!.. До нього, питають:

— Що се таке?.. Звідкіля се він?

А він ледве промовляє за слізьми:

— Я покинув, я не можу там бути, там мене б’ють усі... Я не можу!

Що ти будеш казать дитині, як воно отаке бідне, плаче, тремтить, руки подубли!..

— Моя доленько! — скрикнула мати, роздягаючи Івася та придивляючись на нього при світлі.

— Та яке ж ти худе стало! Яке ж то тобі лишенько було!..

Відігріли Івася, нагодували, положили спати на печі. Другого дня встав Івась, виспаний, та такий радий, що то він дома, на волі! Ніхто його не ганяє, ніхто стусанів не дає!.. Побіг з братом Андрійком надвір, а далі в лісок та на поле. А за околицею вже й дорогу свіжу протерто — саме на торг люди їхали. Побігли хлоп’ята з ґринджолятами тією дорогою. Ось і сосонка знакомита!

— Спасибі тобі, сосонко! — каже Івась. — Адже якби не ти, то я був би замерз!

— А бач, — каже сосонка, — а ти казав, щоб мене на дрова порубали! А от якраз я тобі в пригоді стала!.. Та й двірник помилився; казав, що я ні на що не здатна, — а ось дарма, що я пожовкла, проте здаюся на користь!

Похитується сосонка, думоньку гадає... Прилетіли до неї пташки, вона й каже їм:

— Полетіть до моїх сестричок та розкажіть їм про всю пригодоньку мою!..